

OĞUZ KAĞAN DESTANI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

*Mehmet Emin BARS**

ÖZET

Oğuz Kağan Destanı bugün elimizde bulunan eski Türk destanlarının en önemlilerinden biridir. Oğuz Kağan Destanı bütün Türk milletinin destanî hayatını dile getiren büyük bir eserdir. Destandaki rivayetler çok eski zamanda oluşmuştur. Fakat destanın ana eseri kaybolduğundan, bugün bu destan değişikliğe uğramış ve hikâyeleşmeye yüz tutmuştur. Oğuz Kağan Destanı zaman içinde Oğuz'un torunlarının ve onların beylerinin maceraları ile genişlemiş ve büyük bir Oğuznâme meydana gelmiştir. Bu makalede Oğuz Kağan Destanı ile ilgili yazılmış bazı kitap ve makaleler tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Oğuznâme, Oğuz Kağan, destan, kahramanlık.

THE STUDIES ABOUT THE EPIC OF OĞUZ KAAAN

ABSTRACT

The epic of Oğuz Kaan is one of the most prominent Turkish epics existing at hand today. The epic of Oğuz Kaan is a masterpiece which expresses all the Turkish Notion's heroic life. The stories in the epic were constituted in very ancient times. However, because of the original form of the epic had lost it was exposed to some changes, and transformed into stories. The epic of Oğuz Kaan expanded with the adventures descendants of Oğuz and the adventures of their chieftains as time passes, and a significant Oğuznâme came into existence. Some boks and articles related with the epic of Oğuz Kaan will be introduced in this article.

Key Words: Oğuznâme, Oğuz Kaan, epic, heroism.

* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Doktora Öğrencisi.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Giriş

Oğuz Kağan Destanı bugün elimizde bulunan eski Türk destanlarının en önemlilerinden biridir. Bu destanın iki varyantının bulunduğu iki yazılı kaynak vardır. Birincisi Paris Milli Kütüphanesi'nde bulunan, Uygur yazısıyla yazılmış, eksik tek yazma nüshadır. Bu nüsha ilk olarak Rıza Nur tarafından keşfedilmiştir. İlmî olarak 1932 yılında W. Bang ve R. Rahmeti [Arat] tarafından Almanca olarak yayımlanmış, daha sonra 1936 yılında Oğuz Kağan Destanı adıyla Türkçe olarak yayımlanmıştır. Aynı eseri Muharrem Ergin Milli Eğitim Bakanlığı'nın çıkardığı 1000 Temel Eser Serisi'nde yeni bir şekilde neşretmiştir. Oğuz Kağan Destanı'nın ikinci önemli varyantı, İlhanlı Devleti'nde sarayda önemli roller üstlenmiş tarihçi ve doktor Reşidettin'in Farsça tarihine, farklı yazılı ve sözlü kaynaklardan aktararak meydana getirdiği metindir. Bu kitabın 1317 yılında, yazarın hayatta iken oluşturulmuş minyatürlü bir nüshası İstanbul Topkapı müzesindedir. Bu varyant Uygur yazısıyla oluşturulmuş varyanttan oldukça farklıdır. XV. yüzyılda yaşamış olan Yazıcıoğlu ile XVII. yüzyılda yaşamış olan Ebulgazi Bahadır Han, Reşidettin rivayetlerini batı ve doğu Türkçelerine aktarmışlardır. Reşidettin'in Farsça metnini en son Ord. Prof. Dr. Zeki Velidi Togan, Türkçe'ye çevirmiş ve tarihî bakımdan ele almıştır.

Önemli Türk destanlarından biri olan Oğuz Kağan Destanı ile ilgili birçok önemli araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar neticesinde değerli kitaplar, makaleler yazılmış, okuyucuların hizmetine sunulmuştur. Bu yazıda hususi olarak Oğuz Kağan Destanı'yla ilgili yapılmış bazı çalışmalar tanıtılacaktır. Şüphesiz bugüne kadar Oğuz Kağan Destanı'nı konu alan hayli çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda Oğuz Kağan Destanı ile birlikte farklı konular da ele alınmıştır. Fuzuli Bayat¹, Yaşar Çoruhlu², Nihad Sami Banarlı³, M. Fuad Köprülü⁴, Bahaeddin Ögel⁵, Faruk Sümer⁶, Özkul Çobanoğlu⁷, Erman Artun⁸ gibi birçok araştırmacı çeşitli eserlerinde Oğuz Kağan Destanı'na

¹ Bayat, Fuzuli; *Türk Mitolojik Sistemi 1-2*, 2007, İstanbul; *Mitolojiye Giriş*, 2007, İstanbul; *Oğuz Destan Dünyası*, 2006, İstanbul.

² Çoruhlu, Yaşar; *Türk Mitolojisinin Anahatları*, 2006, İstanbul.

³ Banarlı, Nihad Sami; *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi 1*, 1997, İstanbul.

⁴ Köprülü, M. Fuad; *Türk Edebiyatı Tarihi*, 2004, Ankara.

⁵ Ögel, Bahaeddin; *Türk Mitolojisi 1-2*, 2006, Ankara; *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, 2001, İstanbul.

⁶ Sümer, Faruk; *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilatları, Destanları*, 1999, İstanbul.

⁷ Çobanoğlu, Özkul; *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, 2003, Ankara.

⁸ Artun, Erman; *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, 2006, İstanbul.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

değınmişlerdir. Bunlar arasında özellikle Bahaeddin Ögel ile Fuzuli Bayat'ın eserleri okuyucuları doyuracak nitelikte değerli çalışmalardır. Bizim çalışmamızda sadece Oğuz Kağan Destanı ele alan bazı kitap ve makaleler incelenecektir. Bu derece geniş bir yayılma ve etki alanına sahip bir destanla ilgili ele almadığımız birçok çalışmanın olduğunun farkındayız. Amacımız destanla ilgili araştırmalarda bulunan okuyuculara küçük de olsa bir katkı aralamaktır.

1. Kitaplar

W. Bang ve Reşit Rahmeti Arat tarafından 1936 yılında “Oğuz Kağan Destanı “ adlı kitap yayımlanmıştır. Paris Milli Kütüphanesi'nde bulunan Uygur yazısıyla yazılmış, eksik nüsha dikkate alınarak hazırlanan, ilk olarak 1932 yılında Almanca olarak basılmış olan eserin Türkçe olarak yayımlanmış şeklidir. Aynı eser daha sonra Muharrem Ergin tarafından incelenmiştir. Eserde bir sayfada Uygurca metnin Latin harflerine çevrilmiş şekli, karşı sayfada da sadeleştirilmiş şekli verilmiştir. Satırlar ayrıca numaralandırılmıştır. Metin birkaç resimle de süslenmiştir. Verilen metnin sonuna eserde geçen bazı kelimelerin açıklaması eklenmiştir. Örneğin 96. satırda geçen “sinler” kelimesi şöyle açıklanmıştır: “sinler, senler, siz yahut sizler yerine v. b. buna yeni şivelerde de, ekseriyetle sender şeklinde tesadüf olunuyor.” Kitap, sonuna eklenen bir İndeksle sona erer.⁹

Oğuz Kağan Destanı ile ilgili hazırlanan diğer bir eser de Zeki Velidi Togan tarafından “Oğuz Destanı” adıyla yayımlanmıştır. İlhanlı sarayında yaşamış olan doktor Reşidettin'in “Cami'üt-Tevarih” adlı eserinin ikinci cildinde yer alan “Tarih-i Oğuzân ve Türkân” adlı bölümüne dayanılarak hazırlanmıştır. Reşidettin, Uygurca Oğuz Kağan'dan istifade etmemiştir. Eser önsöz, üç bölüm ve dizinden meydana gelmiştir. Önsözde Togan, Oğuz Kağan destanıyla ilgili kaynakları vermiştir.

Birinci bölüm sadece Oğuz Han'ın hayatını değil, Oğuz'un Nuh Peygambere kadar uzanan ecdadı ile Tuğrul Bey zamanına kadar gelen uzun bir süreyi içine alır. Burada en geniş yer bin yıl yaşadığı söylenen Oğuz'a ayrılmıştır. Oğuz'un ilk cediti Nuh'un oğlu Yafes'tir. Nuh yeryüzünü oğulları arasında bölüştürdüğü zaman oğlu Yafes'e Doğu illeri ve Türkistan taraflarını verir. Yafes Türklerin deyişine göre Olcay Han diye anılır. O göçebe olarak yaşardı. Yaylak ve kışlakları Türkistan'da bulunurdu. Dhib Yavgu, Olcay Han'ın

⁹ Bang, W.- R. Rahmeti Arat; *Oğuz Kağan Destanı*, 1936, İstanbul.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

oğludur. Bunun da dört muteber ve şöhretli oğlu vardı: Kara-Han, Or-Han, Kür-Han, Küz-Han. Kara-Han babasının yerine tahta geçer. Bir oğlu dünyaya gelir. Çocuk üç gün, üç gece anasının sütünü emmez. Herkes onun öleceğini düşünürken annesinin rüyasına girer. Çocuk annesine “Eğer sütünü emmemi istiyorsan biricik Tanrı’yı ikrar ve itiraf et.” der. Kadın üç gece aynı rüyayı görür. Bu kavim kâfir olduğundan kadın meseleyi kimseye anlatmaz. Kocasından gizli olarak Tanrı’ya iman eder. O anda çocuk anasının sütünü emmeye başlar. Oğuz’un temizlik ve güzelliğine herkes hayran kalır. Bir yıl sonra konuşmaya başlar. Oğuz daima Tanrı’yı anıp ona şükreder. Her türlü bilim ve hünerde, ok atmada, kargı kullanmada, kılıç çalmada, bilgi hususunda âleme ün salacak şekilde gelişme gösterir. Evlenme çağı gelince babası onu iki amca kızıyla sırayla nişanlar. Oğuz önce onları Tanrı’ya inanmaya davet eder. Onlar bunu kabul etmeyince Oğuz onlardan uzaklaşır. Or-Han’ın kızı Tanrı’yı kabul ettiği için Oğuz onu alır. Onu herkesten çok sever. Oğuz’un avda olduğu bir zamanda eski eşleri Oğuz’un Tanrı’ya inandığını ve bunun için kendilerinden uzaklaştığını babasına anlatırlar. Oğuz’un babası ve akrabaları Oğuz’u öldürmeye karar verirler. Oğuz avdan dönünce durumu anlar. Babası ve amcaları Kür-Han ve Küz-Han’ı öldürür. Yetmiş beş yıl amcalarının uruğlarıyla savaşır. Onları yendikten sonra Oğuz yönünü dışa çevirir. Oğuz cihangirlik için sefere çıkarak muhtelif yerleri ülkesine katar. Bin yıllık bir hayattan sonra yerini oğlu Kün Han’a bırakır.

Kitabın ikinci bölümü destan ile ilgili notlara ayrılmıştır. Örneğin Togan, “Karaşit yağı” sözünü şöyle açıklar: “Qaraşit yağı sözü, Kara-şit denilen düşman demek olduğu gibi, Kara-şit Yavgu demek de olabilir. Semerkant ve Fergane hükümdarlarına Ak-şit denilmişti. Bulgar ve Başkurların hükümdarlarına da Kara-şit denilmiş olacak. Şit kelimesi şad demek olacak, aslı Hindçe olmalı.”

Üçüncü bölüm destanın yazılış yeri ve tarihine ayrılmıştır. Togan, Oğuzlar’ın Almalık ve Balgaş Gölü’nden şimdiki Kazakistan’ın merkezi kısmı olan Sarı-arga denilen yaylalara ve Borsug Karakurum’una kadar uzanan sahada, zamanımızdaki Kazaklar gibi göçebe olarak yaşadıklarını ifade eder. Togan, Oğuznâme rivayetlerinin çok evvelki zamanda oluştuğunu, Oğuz hükümdarları ile olan bağlı kısımların, herhâlde milattan sonra dördüncü yüzyılda Ak-Hunlarla Kara-Hunların Gökçeğöl-Van Gölü arasında yerleştikleri zamanlarda, Salurların MS XI. yüzyıl başlarında Horasan’da Balhan Dağları mintikasında ve Kuhistan’da yerleştikleri zamanlar arasında oluştuğunu söyler. Reşidettin kendisine yazılı olarak verilen Tarih-i Oğuzan’ı değiştirmemiş, yalnızca Kur’an’dan ayetler, bazı tarihî kayıtlar, İran edebiyatından ve Şehname’den

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

şiiirlerle süslemiştir. Kendisince bilinen bazı isimlere ilaveler yapmaktan hoşlanmıştır. Destanın eski zamanlara ait kısımlarında Orta Asya'nın Çin ile münasebetleri derin bir bilgiye dayandırılmıştır. Bu bir kitaptan alınmamış, halkın hatırında yaşayan rivayetlerden çıkarılmış olabilir. İnal Yabgu zamanından önceki hanlara ait kısmının rivayelerin hafızasından ziyade, rivayetlere dayandığını gösteren izler vardır. Oğuz'un seferleri arasında en dikkat çekenini Önyasya (İran, Mezopotamya) seferidir. Togan'a göre bu fütühat Saka/Skit'lerin Helen devletlerinin yaşadıkları zamanlarda yaptıkları geniş fütühatı aksettirmiş olacaktır.

Oğuz Destanı'nda bahis konusu olan hükümdarlar, şahıslar hem Reşidettin hem de Ebulgazi Bahadır Han'ın verdiği bilgiler çerçevesinde karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Eser bir dizinle son bulmaktadır.¹⁰

Mehmet Kaplan, 1979 yılında "Oğuz Kağan Destanı" adlı kitabını yayımlar. Kitap, Önsöz ve altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde destanın ne olduğu, dünyada bulunan önemli destanlar ile Türk destanlarına değinilmiştir. Kaplan, destanı manzum veya mensur, sözlü veya yazılı savaş ve kahramanlık hikâyeleri olarak tanımlar. Milletler varlıklarını savaş ile korudukları için, kendilerini kurtaran veya saadete ulaştıran insanların hatıralarını yüceltirler. Fakat hayal gücü, tarihî hadiseleri o kadar değiştirir ki, aradan fazla zaman geçmişse, bunlar tanınmaz hâle gelir. Bu bakımdan destanların önemi tarihî hadiseleri aksettirmekten ziyade, eski çağlardaki insanların inançlarını, hayata bakış tarzlarını ve kıymet hükümlerini ihtiva etmesidir. Destanların aynı zamanda bir sanat eseri olarak da değeri vardır.

Türkler tarihin en eski, en hareketli kavimlerinden biridir. Atı ehlileşiren Türkler, yüzyıllar boyunca, Çin'e, Hint'e, Irak'a, Bizans'a ve Avrupa'ya akın etmişler, buralarda kısa veya uzun ömürlü, küçük veya büyük devletler kurmuşlardır. Türkler tarihin en eski destanî kavimlerinden biridir. Oğuz boylarının milattan önce başlayan savaşları, Oğuz Kağan etrafında teşekkül eden, yüzyıllar boyunca sözlü edebiyatta yaşadıkları sonra yazıya geçen çeşitli destanların konusunu teşkil etmiştir.

Kitabın ikinci bölümünden itibaren ele alınan konular Kaplan'ın "Tip Tahlilleri" adlı eserinde bir makale şeklinde yayımlanmıştır. Makaleler bölümünde bunun üzerinde durulacağından burada bilgi vermeye gerek görülmemiştir.¹¹

¹⁰ Togan, Zeki Velidi; *Oğuz Destanı*, 1972, İstanbul.

¹¹ Kaplan, Mehmet; *Oğuz Kağan Destanı*, 1979, İstanbul.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Oğuz Kağan Destanı üzerine yapılan çalışmalardan bir diğeri de “Oğuz Kağan Destanı” adıyla Muharrem Ergin tarafından yapılmıştır. Ergin, metni hazırlarken W. Bang ve R. R. Arat’ın Oğuz Kağan Destanı’nı esas almıştır. Eser Önsöz, Tercüme, Metin ve Sözlük bölümlerinden oluşur. Önsöz kısmında destanın oluşum aşamalarından bahseden Ergin, çekirdek, oluş ve tespit aşamalarından sonra destanın vücuda geleceğini ifade eder. Türkler tarihte birçok millî destanları oluşturmuş bir millettir. Fakat maalesef Türk destanlarının büyük bir kısmı tarihî çalkantılar içinde kaybolmuş ve bunların ancak rivayetleri ortada kalmıştır. Oğuz Kağan Destanı da bütün Türk milletinin destani hayatını dile getiren büyük bir eserdir. Millî günlerde terennüm edilen, orduya moral vermek bakımından kopuz eşliğinde destancılar tarafından makamla söylenen Oğuz Destanı’nın ilk nüshası da kaybolmuştur. Bugün bu destanın değişikliğe uğramış, hikâyeleşmeğe yüz tutmuş, ana destandan ayrıldıktan ve bir hayli değişiklikten sonra kâğıda geçirilmiş bazı parçaları ile bir hülasasını teşkil eden rivayetleri elimizde bulunmaktadır. Ergin, Giriş bölümünde bu görüşlerini ifade ettikten sonra destanın tercüme metnini verir. Eser mensur bir şekilde kaleme alınmış, sadece bir bölümde 8 dizelik bir manzumeye yer verilmiştir. Üçüncü bölümde Uygurca asıl metin verilmiştir. Kitapçığın sonuna altı sayfadan oluşan, metinde geçen Uygurca kelimelerin anlamlarının verildiği sözlük eklenmiştir.¹²

2. Makaleler

Oğuz Kağan Destanı ile ilgili makale yazarlardan biri Abdülkadir İnan’dır. İnan, “Oğuz Destanındaki İrkıl Ata” adlı makalesinde Oğuznâme’nin Reşidettin tarafından Farsça yazılan parçasında geçen Bilge İrkıl Hoca’yı inceler. Burada İrkıl Hoca Türk töre ve ayinlerini ilk koyan bilge kişidir. Ebugazi Bahadır Han’ın gerek “Şecere-i Türk” ve gerekse “Şecere-i Terâkime” adlı eserlerinde İrkıl Ata Türk bilgesi olarak geçer. Yakut Türkleri’nde ve Buryat’larda İrkıl kültü bugüne değin yaşamaktadır. Yakut inanışlarına göre ilk kamin adı An Argıl’dır.¹³

Mehmet Kaplan “Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I” adlı eserinde Oğuz Kağan Destanı’nı konu alan iki makale yayımlamıştır. Makalelerinden ilki “Türk Destanında Alp Tipi” adını taşır. Kaplan bu makalesinde iki önemli destanı, Oğuz Kağan Destanı ile Dede Korkut Kitabı’nı alp tipinin özellikleri açısından değerlendirir. Her iki

¹² Ergin, Muharrem; *Oğuz Kağan Destanı*, 1988, Ankara.

¹³ İnan, Abdülkadir; *Makaleler ve İncelemeler I*, 1998, Ankara, s.196-197; Sakaoğlu, Saim-Ali Duymaz; “Oğuz Destanında İrkıl Ata”, *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, 2002, İstanbul, s.113-114.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

kaynakta da bu tipin belirli bir medeniyet seviyesinin ve yaşayış tarzının mahsulü olduğunu belirtir. Oğuz Kağan at sürülerini güder, ata biner ve av avlar. O, hayvancılık ve avcılıkla geçinen göçebe topluluğuna mensup biridir. Akın onun için yüksek bir değer ifade eder. Oğuz Kağan Destanı'nda hayvanların öldürülmesinde realiteye aykırı bir taraf yoktur. O, yaman bir diktatör ve dünya fatihidir. Cihangirlik ihtirasında da realist bir durum söz konusudur. Zaptetmek istediği kavimlere, hiçbir yalana başvurmadan sadece kendisine itaat etmelerini emreder. Tüm bu bilgilere dayanarak Oğuz kağan Destanı'nda alp tipinin en güzel şeklini görmek mümkündür.¹⁴

Mehmet Kaplan'ın aynı eserinde Oğuz Kağan Destanı'nı konu alan ikinci makalesi de “Oğuz Kağan Destanı ile Dede Korkut Kitabında Eşya ve Âletler” adını taşır. Burada bu kez iki destanı, içinde kullanılan eşyalar itibariyle değerlendirir. Bu iki eser, Türklerin yerleşik medeniyet şeklini benimsemeden önce, yüzyıllarca içinde yaşadıkları akıncı göçebe merhalesini aksettiren edebî örneklerdir. Kollektif hayat şekillerinin ve müşterek hayat görüşlerinin hâkim olduğu ilk medeniyet çağlarına ait eserlerde yazan ve söyleyenlerin düşünüş tarzları ile muhitleri arasında büyük bir fark yoktur. Oğuz Kağan Destanı'nda tek bir kahraman vardır. Karşısındaki tüm engelleri aşan ve mekânda genişleyen mutlak ve hâkim bir ben vardır. Bu destanda düşman siliktir, hemen hemen bir isimden ibarettir. Oğuz Kağan hâkimiyet iradesinden başka bir şey tanımaz. Yazar bu açıklamalardan sonra kullanılan aletleri değerlendirir. Oğuz Kağan Destanı'nda ok ve yay gerçek ve sembol olarak önemli bir yer tutar. Bunlar başlangıçta hayvan öldürmeye yarayan aletlerdir. Daha sonra bir savaş sembolü olarak gözüktür. Bu aletler üçüncü safhada Uluğ Türk'ün rüyasında şekil ve mahiyet değiştirerek cihangirlik sembolü haline gelir. Bunların dışında destanda şu aletler geçmektedir: Araba, sal, çadır, masa, sıra, kılıç, kargı, kalkan ve at. Yazar yukarıda sıralanan aletleri ve destanda geçtiği yerleri ayrı ayrı tahlil eder.¹⁵

Mehmet Kaplan “Tip Tahlilleri” adlı kitabında Türk Edebiyatı'nda farklı tiplerle ilgili yazdığı makalelerini yayımlamıştır. Bu makalelerinden biri de “Oğuz Kağan-Oğuz Han Destanı” adını taşır. Kaplan, makalesine Oğuz Kağan Destanı'nın iki kaynağının tanıtımıyla başlar. Paris Millî Kütüphanesi'nde bulunan Uygur yazması ile Reşidettin'in Farsça metnini tanıtır. Destanın teşekkül çağıyla ilgili iki nazariyeyi belirtir. Birincisine göre, Oğuz Kağan

¹⁴ Kaplan, Mehmet; “Türk Destanında Alp Tipi”, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1*, 2004, İstanbul, s. 13-21.

¹⁵ Kaplan, Mehmet; “Oğuz Kağan Destanı ile Dede Korkut Kitabında Eşya ve Aletler”, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1*, 2004, İstanbul, s.64-84.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Destanı M. Ö. 126-201 yılları arasında büyük bir göçebe devleti kuran Hiong-Nu'larla ilgilidir. Oğuz Kağan bu devleti kuran Mete'dir. Zeki Velidi Togan'a göre ise, Oğuz Kağan Destanı'nın menşei daha eski çağlara, M. Ö. VII. yüzyılda merkezi Orta-Asya'da bulunan Sakalar ile birkaç asır sonraki İndo-İskitlerdir. Kaplan destanın menşei tarihî bir hadiseye göre değil, tarihî bir hadiseyle birlikte Türklerin eski çağlarda yaşadığı hayata göre tespiti çalışmıştır: Türkler yerleşik köy ve şehir hayatına geçmeden önce atlı-göçebe denilen bir medeniyet tarzını yaşamışlardır. Bu medeniyete böyle denilmesinin nedeni atın bu medeniyet tarzında çok önemli rol almış olmasıdır. Oğuz Kağan Destanı'nda zaman bir at veya bir ok süratiyle geçer. Burada sürat ve hareket hayatın esasıdır. Geniş bir mekân tasavvuru vardır. Oğuz'un ideali bütün dünyayı hatta kâinatı ele geçirmektir. Oğuz aldığı yerlerde hiç durmaz. Onun için önemli olan sahip olmak değil, ele geçirmek, yenmek ve zafer kazanmaktır. Alınan yerlerin hiç biri destanda tasvir edilmemiştir. Mekân durulan, oturlan değil, aşılınan bir yerdir. Buradaki zaman ve mekân tasavvurları ile Oğuz'un şahsiyeti ve içinde yaşadığı toplum arasında sıkı bir münasebet vardır. Oğuz tamamıyla dışa dönük bir tiptir. Eski Türklerde din, tabiat ve hayvanlar âlemi ile yakından ilgili idi. Oğuz'un annesi Ay Kağan adını taşır. Evlendiği ilk kız kozmik âlemle ilgilidir. İkinci kız bir göl ortasında, bir ağaç içinde gözüktür. Oğuz'a yol gösteren kurt gök yeleli ve gök tüylüdür. Sabah Oğuz'un çadırına güneş ışığı şeklinde girer. Oğuz'un ölümüne yakın yaptığı merasimin dini bir mana taşıdığı muhakkaktır. Oğuz Kağan Destanı'nın üslubu da, burada tasvir edilen yaşayış tarzına ve hayat görüşüne uygundur. Cümleler kısa, isimler çıplak, sıfatlar azdır. Mehmet Kaplan tüm bu izahlardan sonra, Reşidettin'in "Camiü't-tevarih" adlı eserinde bulunan yazılı ve sözlü kaynaklardan alınan rivayetlerin tarihi hakikatlere uygunluğunu destanda bulunan yaşayış tarzı ve hayata bakış tarzına göre değerlendirir. Varılan sonuçlar önemlidir:

1. Tarih-i Oğuzân ve Türkân'da göçebe ve akıncı Oğuz'un belli bir yere bağlanması ve şehir kurması çok dikkate değerdir.

2. Tarih-i Oğuzân ve Türkân'da Oğuz Han ve babası arasında dinî bir anlaşmazlıktan bahsedilir.

3. Tarih-i Oğuzân ve Türkân'da Uygurca Oğuz Kağan ve Dede Korkut Kitabı'ndaki gibi kahramanın şahsiyet kazanmak için vahşi veya azgın hayvanı öldürme motifine rastlanılmaz.

4. Tarih-i Oğuzân ve Türkân'da kendisinden uzunca bahsedilen Tuman Han hayvanların konuşmalarından anlar. Onunla Kol Erki Han arasındaki rivayetler tarihî olmaktan ziyade bir masal karakteri taşır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

5. Tarih-i Oğuzân ve Türkân'da hanlardan çoğu dünyayı fethetmek için birbirleriyle uğraşırlar.

Bunlar ve daha çoğaltılabilecek başka örneklerle dayanarak, Tarih-i Oğuzân ve Türkân'daki rivayetlere atlı göçebe destanı havasına uymayan, belki Reşidettin'in bile eklediği hikâyeler karıştırılmıştır. Uygurca Oğuz Kağan Destanı estetik bakımdan Tarih-i Oğuzân ve Türkân'a nazaran daha üstün bir değer taşır. Fakat Dede Korkut Kitabı ve Manas Destanı'na nazaran çok fakirdir.¹⁶

A. Bican Ercilasun, Milli Folklor dergisinde "Oğuz Kağan Destanı Üzerine Bazı Düşünceler" adlı bir makale yayımlar. Ercilasun, Memlüklü Türk tarihçisi Ed-Devâdârî'nin "Dürerü't-Ticân ve Gururu Tevârîhî'l Ezmân" adlı eserinde Tatarlar tarafından bahsedilen şöyle naklettiğini ifade eder:

"Bu kavmin nereden çıktığını ve kendilerinden öncekileri "Ulu Han Ata Bitigci" adlı kendi kitaplarından alarak zikrederim. Onun manası, "ulu baba hükümdarın kitabı"dır. Bu kitabı evvelki Türklerden Moğol ve Kıpçaklar tanırlar ve ona çok büyük hürmet gösterirler. Nasıl ki, diğer Türklerde de Oğuznâme isimli bir kitap vardır. Bunu elden ele gezdirirler. İçinde başlangıçları ilk hükümdarları zikredilir ki o da Oğuz'dur."

Ed-Devâdârî bundan sonra, Oğuznâme'de geçen Tepegöz hikâyesini özet olarak verir. Ercilasun bu bilgilere dayanarak, burada adı geçen Oğuznâme'nin eldeki Oğuz destanlarından hiçbirisi olmadığını söyler. Çünkü burada hem Türklerin başlangıçları ve Oğuz Han zikrediliyor, hem de Tepegöz hikâyesi. Bu, Oğuzun hayatı etrafındaki Oğuz Kağan Destanı'nın zaman içinde Oğuz'un torunlarının ve onların beylerinin maceraları ile genişlediğini ve büyük bir Oğuznâme meydana geldiğini gösterir. Bu Oğuznâme Batı Oğuzları arasında yaygın olmalıdır. Yukarıdaki bilgilerin Türk-Moğol münasebetlerini göstermeleri bakımından da önemi vardır. "evvelki Türklerden Moğol ve Kıpçaklar tanırlar ve ona çok büyük hürmet gösterirler." ifadesi Memlük Türklerinden olan Ed-Devâdârî'nin "Türk-Tatar-Moğol-Kıpçak" arasında pek fark görmediğini gösterir. Reşidettin'de Moğollar, Oğuz Han'ın amcalarının urukları olarak kaydedilir. Ebülğazi'de ise Oğuz Han, Moğol Han'ın torunudur. Ercilasun'a göre Türk-Moğol akrabalığı fikri, çok daha eski çağlardan, belki de Oğuz Han ile aralarında benzerlikler bulunan Motun'un Hunlarından izler taşımaktadır. Yazar makalesinde ayrıca, Uygurca

¹⁶ Kaplan, Mehmet; "Oğuz Kağan-Oğuz Han Destanı", *Tip Tahlilleri*, 2005, İstanbul, s.11-25.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Oğuz Kağan destanına yansıyan Türk kozmogonisi üzerinde de durur. Oğuz Kağan, gökten inen ışığın içindeki kızla evlenir, üç oğlu olur; bunlara Gün, Ay ve Yıldız isimleri verilir. Göl ortasındaki ağaç kovuğunda kızla evlenince yine üç oğlu olur; bunlara da Gök, Dağ ve Deniz isimlerini verir. Ercilasun buradaki motiflerin Türklerin kâinatın yaratılışı hakkındaki ilk inanışlarını destana yansıttığını söyler. Çocuklara verilen isimler tesadüf değildir. İsimlerin ilk üçü yıldızlar âlemini, diğerlerinin yeryüzünü temsil ettikleri hemen belli olmaktadır.¹⁷

Oğuz Kağan Destanı ile ilgili makale yazarlardan biri de Tarık Özcan'dır. Tarık Özcan Milli Folklor dergisindeki "Oğuz Kağan Destanı'nın Halk Anlatılarının Epik Kuralları Bakımından İncelenmesi" adlı makalesini yayımlar. Özcan makalesine başlarken destanın yazıldığı dönemde Türklerin atlı göçebe medeniyeti denilen bir medeniyet tarzı içinde hayatlarını sürdürdüğünü ifade eder. Daha sonra Oğuz Kağan Destanı'nın iki yazmasını tanıtır. Özcan, Axel Olrik'in "Halk Anlatılarının Epik Kuralları" adlı makalesine göre Oğuz Kağan Destanı'nı değerlendirir. Olrik'in tespit ettiği ilkeler şunlardır: Giriş ve bitiş kuralı, yineleme kuralı, bir sahnede iki kuralı, zıtlık kuralı, ikizler kuralı, kalıplaştırma, büyük tablo sahnesi, tek entrika, epik birlik, ideal epik birlik, dikkati başkahraman üzerine toplama. Bu kurallar kısaca tanıtılıp Oğuz Kağan Destanı bu kurallar çerçevesinde incelenmiştir. Oğuz Kağan Destanı'nda süratle hareketin yarattığı ve kuvvetin hâkim olduğu geniş bir mekân tasavvuru vardır. Destanda bulunan kişiler ferdi kimlikleriyle değil milli kimlikleriyle ortaya çıkmışlardır. Giriş kuralı gereğince destan Ay Kağan'ın doğum haberiyle başlamış, sonrasında Oğuz'un doğumundan sonra dile gelmesi, kırk gün sonra büyümesi, yürüyüp oynaması durgunluğun yerini coşkunluğa bırakmıştır. Oğuz Kağan'ın tasvirinde abartma açıkça görülmektedir. Üçler kuralı gereğince, çeşitli nesne ve unsurlar üçlü bir şekilde sıralanmıştır. Oğuz Kağan'ın ilk karısından üç erkek çocuğu olur, ikinci evliliğinden yine üç erkek çocuğu olur. Uluğ Türk rüyasında üç gümüş ok görür. Bir sahnede iki kuralı gereğince, Oğuz Kağan ile gergedan, Oğuz Kağan ile bozkurt sürekli karşı karşıya gelir. Zıtlık kuralı gereğince, Oğuz Kağan'ın karşısında bir Urum Kağan, Çürçet Kağan karşıt güç olarak yer alırlar. Dost ile düşman iki gücün çatışması görülür. Bütün olaylar dikkati Oğuz Kağan üzerinde toplamak için düzenlenmiştir.

Eserin ifade tarzında sözlü anlatı geleneğinin doğrudan konuşma özelliği mevcuttur. Destanda olaylar ilerledikçe Oğuz Kağan

¹⁷ Ercilasun, Ahmet Bican; "Oğuz Kağan Destanı Üzerine Bazı Düşünceler", *Milli Folklor*, 1991, S.11, s.6-10.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

epik birlik doğrultusunda beklentileri boşa çıkarmaz. Her şey millî kahramanın olağanüstü kişiliğine uygun biçimde neticelenir. Kalıplaşma eğilimi farklı coğrafyalardaki düşman güçlerle karşılaşma ve mağlup etme şeklinde devam eder. Büyük tablo sahnelerine Oğuz Kağan ve at, Oğuz Kağan ve canavar, Oğuz Kağan ve kadın gibi sahnelerde rastlanmaktadır. Son bölümde Oğuz Kağan'ın ülkesini oğulları arasında paylaşması coşkunluğun yerini durgunluğa bırakır. Halk anlatılarının epik kurallarının önemli bir bölümü destanda yer almaktadır.¹⁸

Özcan'ın ikinci makalesi “Oğuz Kağan Destanının Kahramanlık Mitosu Bakımından Çözümlemesi” adıyla yine Milli Folklor dersinde yayımlanmıştır. Destan bu kez içerdiği mitler açısından değerlendirmeye tabi tutulur. Oğuz Kağan doğuş itibarıyla mitsel yapının içinde serüvene çıkabilecek olağanüstü özelliklere sahip bir insan olarak doğmuştur. O, Türk milletinin ideal insanının ölçülerini taşımaktadır. Bir mitolojik kahramanda bulunması gereken gök ve yere ait yüceltilmiş unsurları kendisinde toplar. Kahramanın fiziksel görünümünde göçebe insanın doğal dünyasına ait arketipsel semboller kullanılmaktadır. Kahraman bir takım doğal sembollerle karşı karşıya gelir. Geyik, sembolik olarak kadın motifinin karşılığı olarak; ayı ve gergedan ise kahramanın ferdi bilinçdışıdır. Yine ışık, kadın, göl, ağaç unsurları Türk milletinin kolektif bilinçdışına ait arketiplerin mitolojik sembolleridir. Işık hayatın sembolü, kadın doğurganlık dolayısıyla yaratıcı gücün temsilcisidir. Oğuz Kağan'ın iki karısından üçer oğlu olur. Bunlara verilen isimlerin gökyüzü ve yeryüzüne ait olması kahramanın gök ve yerle olan sembolik bütünleşmesini göstermektedir. Bozkurt kahramanlık mitosunun simgesidir. Her eylemle kahramanın gizli kalmış bir özelliği deşifre edilmiştir. Kahramanlık mitosunun bir diğer yönü akıldır. Oğuz Kağan yürüdükçe şifrelerle karşılaşmakta ve şifreleri çözerek macerasını örmektedir.¹⁹

Merdan Güven Milli Folklor dergisinde “Oğuz Kağan Destanı'nda Hayvanlar” adlı bir makale yayımlamıştır. Merdan destanda geçen hayvanları çeşitli özellikleriyle ele alırken Oğuz Kağan Destanı'nda adı geçen hayvanların eski devir Türk topluluklarının yaşayış biçiminde oldukça önemli bir yere sahip olduklarını belirtir. Makalede sırasıyla hayvanlar şu özellikleriyle

¹⁸ Özcan, Tarık; “Oğuz Kağan Destanının Halk Anlatılarının Epik Kuralları Bakımından İncelenmesi”, *Milli Folklor*, 1996, S. 31-32, s.95-97.

¹⁹ Özcan, Tarık; “Oğuz Kağan Destanının Kahramanlık Mitosu Bakımından Çözümlemesi”, *Milli Folklor*, 2003, S. 57, s.76-81.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

incelenmiştir: At destanda en sık bahsedilen hayvanlardandır. Bir ulaşım ve yük taşıma aracı; etinden, sütünden, derisinden yararlanılan bir besi hayvanı ve bir savaş aracı olmakla birlikte âdeta bir arkadaşı gibi kendisine alışılan bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Oğuz Kağan at sürülerini güder. At sürüsünü gütmek üstün yetenek gerektiren bir iştir. Oysa Oğuz Kağan'ın bulunduğu yerde koyun sürüleri de bulunmaktadır. Ayı destanda iki kez görülür. Tüylü ve güçlü oluşu nedeniyle benzetmede kullanılmıştır. Destanda Çürçet denilen bir yurt tanıtılırken burada buzağının da bulunduğu bahsedilir. Burada buzağı malın, bereketin ve zenginliğin sembolü olarak zikredilmiştir. Oğuz Kağan Destanı'nda doğandan da iki kez bahsedilir. Oğuz Kağan'ın doğanı ok ile vurduğu dile getirilmiştir. Türklerin ilkel zamanlarında destan oluştuğundan kuşlar önemsenmemiştir. Toplum geliştikçe at, kurt ve geyik gibi hayvanlardan kuşlara doğru meyil gösterir. Eserde gergedan çok korkunç ve yaman bir canavar olarak tarif edilmiştir. Gergedan aslan, kaplan ve benzeri hayvanların kendisine yaklaşmadığı yenilmez bir hayvandır. Oğuz Kağan kurduğu bir tuzakla onu öldürmüştür. Geyik ise bir av hayvanı olarak görülür. Türkler tarafından kutsal olarak kabul edilmektedir. Katır güçlü olması sebebiyle yük taşıma aracı olarak belirtilmiştir. Koyun sembolik olarak geçer. Ak koyun, kara koyun diye iki ayrı renk koyundan bahsedilir. Ak koyun daha makbul olanın, üstün tutulmanın ve sağ yönün simgesi olurken kara koyun ikinci sınıf olarak nitelendirileni, önemi daha az olanı simgeler. Kurt adından en sık bahsedilen hayvandır. Oğuz Kağan bazı vasıflarıyla kurta benzetilir. Destanın ilerleyen kısımlarında boz (gök) renkli kurt ortaya çıkar. Türklerde gök ayrı bir önem taşır. Gök, renk olarak bilinen göğün rengidir. Gök ise doğrudan Tanrı ile ilişkilidir. Tanrıyla ilişkili şeyler de kutsaldır. Bozkurt Türkler için bir savaş sembolüdür. Zor durumlarda yol gösteren bozkurt aynı zamanda konuşma özelliğine de sahiptir. Oğuz Kağan'ın çadırına gökten bir ışık şeklinde iner. O, Tanrısal vasıflara sahiptir. Bozkurt hem bir benzetme aracı olarak hem de güç sahibi, savaşçı, mücadelecisi ve yol gösterici, Tanrısal güç sahibi mitolojik bir hayvan olarak ortaya çıkmaktadır. Güçlü olmasıyla destanda yer alan diğer hayvanlar da öküz ve samurdur. Öküz mal varlığı olarak da geçmektedir. Tavuk sembolik manada destanda yer almaktadır. Tavuktan bahsedilmesi, Türklerin yerleşik hayatı da tanıdıklarını göstermektedir.²⁰

Milli Folklor dergisinin 76. sayısında Oğuz Kağan Destanı'nı konu edinen iki makale yayımlanır. Bunların ilki Prof. Dr. Ali

²⁰ Güven, Merdan; "Oğuz Kağan Destanında Hayvanlar", *Milli Folklor*, 2003, S. 57, s.82-91.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Duymaz tarafından “Oğuz Kağan Destanı’ndan Dede Korkut Kitabı’na Kahramanların Beden Tasvirlerinin Sembolik Anlamları Üzerine Değerlendirmeler” adıyla yayımlanır. Çalışmada Uygurca Oğuz Kağan Destanı esas olarak alınmıştır. Duymaz’a göre destan kahramanlarının hepsi olağanüstü nitelikleriyle toplumlarının ideal tipleridir. Oğuz Kağan Destanı hem mitolojik hem de tarihsel bir destandır. Bu destan Türk kozmik tasavvurlarını ortaya koymaktadır. Destanda geçen Oğuz Kağan tasvirinde kullanılan ışık, renk ve gökyüzü gibi simgeler sadece benzetme amacı taşımamaktadır. Oğuz Kağan’ın daha doğuşta kazandığı ve yüzünde tecelli eden “kut” anlatılmaktadır. Kut Tanrı’nın bağışladığı bir ayrıcalıktır. Oğuz’un ağzı ateş renginde, gözleri aldır. Kırmızı güneşin ve savaş tanrılarının rengidir. Kuvvet, güç, iktidar, hâkimiyet ifade eder. Destanda anlatılan Oğuz Kağan’ın yüzü bir imaj veya bir tablo olarak gözümüzde canlansa tuhaf bir manzarayla karşılaşırız. Bu ifadelerde amaç, gözler önünde gerçekçi bir tablo oluşturmak değil, tanrısal olan ışığın, kutun Oğuz Kağan’ın yüzündeki tecellisini anlatmaktır. Gökyüzü cisimleri geniş simge alanı olarak karşımıza çıkar. Oğuz Kağan’ın sıfatları olarak kullanılan ay, gök gibi renk ve ışık unsurları, aslen gökyüzü cisimlerinin üst anlamlar kazanmasından ibarettir. Kut, nasıl Tanrı’nın tecellisi ise gök, ay güneş gibi cisimler de, fırtına, yağmur, şimşek gibi doğal olaylar da birer tanrısal tezahürdür. Gökyüzü kutsalın, Tanrı’nın mekânı olarak düşünülmüştür. Oğuz’un da göğe ait bir kahraman olduğunu vurgulamak için onun yüz ve beden özelliklerinin göksel olanla benzerlik gösterdiği kullanılan bazı sembollerle belirtilmiştir. Âdeta Oğuz’un yüzünde gökyüzü sembolize edilmiştir. Oğuz’un büyüme hızı da destanda ilgi çekici bir şekildedir. Kırk günde biyolojik büyümesini tamamlar. Bu Oğuz’un cihangir olma ideali ile kut ve gücünü kullanarak bir an önce alplar arasına katılma töreninin gerçekleşmesi gereğidir. Kullanılan imajların sembolik değeri Oğuz’un tabiatı yenebilmesi için, tabiatta gücü temsil eden bütün hayvanların belirgin vasıflarını üzerinde toplamış olmasıdır. Oğuz Kağan, tanrısal modeli yeryüzünde icra ve tatbik eden bir atadır. Bu ataların temel vasfı, Tanrı tarafından yaratılmış dünyayı örgütlemek ve medenileştirmektir. Oğuz’un vücut tasvirinde hayvanlar ön plandadır. Her hayvanın en güçlü yeri seçilerek bir vücut oluşturulmuştur. İnsanlar hayran olduğu veya çeşitli özellikleriyle saygı duyduğu bazı hayvanları eğretilme yoluyla günlük hayatta ve edebî eserlerde kullanmışlardır. Bu hayvanlar yalnızca yeryüzüyle bağlantılı değildir. Bu hayvanların bazıları gökyüzü, yani kutsal mekânla da ilişkilidir. Oğuz sıradan bir insan değildir. Onun Tanrı ile

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

bağlantısı olan, tanrısalı temsil eden bir kahraman olduğu görülmektedir.²¹

Milli Folklor dergisinin aynı sayısında yayımlanan diğer makale ise Doç. Dr. Mehmet Aça tarafından yazılan “Reşidettin Oğuznâmesi’nde Kadın” adını taşır. Aça, makalesinde destanda yer alan kadınları çeşitli özellikleriyle ele almıştır. Aça’ya göre kadın Reşidettin Oğuznâmesi’nde erkeğe itaat ve boy-aile içi çatışmalarının sebepleri bağlamında önemli bir yer işgal etmektedir. Kadının destanda görünümü ve rolünü dönemin sosyal, siyasal, kültürel ve düşünsel boyutlarıyla incelemek gereklidir. Kahramanlık konulu destanlar, “alp” tipini temsil eden erkek kahramanlar etrafında gelişen olayları anlatmaktadırlar ve kadınlar bu tür anlatılarda belirleyici bir rol oynamamaktadırlar. Kadınlar; anne, eş, erkek, itaat, sadakat, din, otorite, kutluluk-kutsuzluk, kıskançlık, arabozuculuk ve denksizlik gibi kavramlar etrafında incelenmiştir. Destanda dört kadın tipi görülmektedir. İlki “ana” kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Kâfir ana-babadan dünyaya gelen Oğuz tarafından tek tanrıya inanmaya davet edilen bir ana. Oğuz koyu dindar bir kişidir. Anne oğlunun hayatta kalabilmesi için, kendisine rüyada tebliğ edilen dini kabul etmek durumunda kalmıştır. Aynı durum Oğuz’un evliliklerinde de karşımıza çıkmaktadır. İkinci tip kadınlar da kocaya ve kocanın dinine tabi olarak kutlanan kadındır. Oğuz seçilmişlik ve Tanrısalılık özelliklerine sahiptir. Oğuz’un evlendiği ilk iki kadın Oğuz’un dinini kabul etmeyerek “kut”tan mahrum kalırken, üçüncü ve en küçük kız Oğuz’un dinini kabul ederek kutlanmıştır. Baba ile oğlu birbirine düşürerek kıskanç ve kader kurbanı olan kutsuz kadınlar üçüncü tipteki kadınları oluşturur. Buqra Han ile Qorı-Tekin kadın nedeniyle karşı karşıya gelirler. Destanda kadınların son tipini ise güzel yüzlü ve temiz Oğuz bahadırlarına karşı besledikleri arzu nedeniyle ülkelerine ihanet eden yabancı kadınlar oluşturmaktadır. Oğuz bu sayede Kılbarak halkını yenebilmiştir. Reşidettin Oğuznâmesi bu yönleriyle, birkaç istisna dışında, kadınlarla ilgili olumlu özellikler taşımamaktadır. Erkeğine itaat etmeyen ve yeni dini benimsemeyen kadınlar arabozucu, iffetsiz, yalancı ve hileci kişiler olarak nitelendirilmişlerdir.²²

²¹ Duymaz, Ali; “Oğuz Kağan Destanı’ndan Dede Korkut Kitabı’na Kahramanların Beden Tasvirlerinin

Sembolik Anlamları Üzerine Değerlendirmeler”, *Milli Folklor*, 2007, S. 76, s.50-58.

²² Aça, Mehmet; “Reşidettin Oğuznâmesi’nde Kadın”, *Milli Folklor*, 2007, S. 76, s.76-92.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

3. Sonuç

Oğuz Kağan Destanı, eski Türk destanlarının en önemlilerindedir. Bu destanın iki varyantının bulunduğu iki yazılı kaynak vardır. Birincisi Paris Milli Kütüphanesi'nde bulunan, Uygur yazısıyla yazılmış eksik yazma nüsha, ikincisi ise İlhanlı Devleti'nde sarayda önemli roller üstlenmiş tarihçi ve doktor Reşidettin'in Farsça tarihine farklı yazılı ve sözlü kaynaklardan aktararak meydana getirdiği metindir.

Oğuznâme rivayetleri çok eski zamanlarda oluşmuştur. Fakat maalesef Türk destanlarının büyük bir kısmı tarihî çalkantılar içinde kaybolmuş ve bunların ancak rivayetleri ortada kalmıştır. Oğuz Kağan Destanı da bütün Türk milletinin destani hayatını dile getiren büyük bir eserdir. Oğuz Destanı'nın ilk nüshası da kaybolmuştur. Bugün bu destanın değişikliğe uğramış, hikâyeleşmeğe yüz tutmuş, ilk nüshadan ayrıldıktan ve bir hayli değişiklikten sonra kalmış rivayetleri bulunmaktadır. Oğuz Kağan Destanı zaman içinde Oğuz'un torunlarının ve onların beylerinin maceraları ile genişlemiş ve büyük bir Oğuznâme meydana gelmiştir.

Uygurca metinde bulunan hareket, dışa dönük insan tipi, atlı-göçebe-akıncı hayat tarzının varlığı, İslami unsurların yokluğu ve mitolojik simgelerin yoğunluğu diğer metne göre daha eski olduğunu göstermektedir. Reşidettin Oğuznâmesi, bir yere bağlanıp şehirleşmeden bahsetmesi, taht kavgalarının başlaması, dıştan içe dönüş, İslami unsurların yer alması nüshanın sonradan oluştuğunu veya eski metne bazı ilavelerin yapıldığını gösterir. Uygurca metin aslına daha uygun bir metindir.

Oğuz Kağan, Türk milletinin ideal insanının ölçülerini taşımaktadır. Bir mitolojik kahramanda bulunması gereken gök ve yere ait yüceltilmiş unsurları kendisinde toplar. Ayrıca destanda adı geçen hayvanlar eski devir Türk topluluklarının yaşayış biçiminde oldukça önemli bir yere sahiptir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

KAYNAKLAR

- AÇA, Mehmet; “Reşideddin Oğuznâmesi’nde Kadın”, *Milli Folklor*, 2007, S. 76, s. 76-92.
- ARTUN, Erman; *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, 2006, İstanbul.
- BANARLI, N. Sami; *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi C. 1*, 1997, İstanbul.
- BANG, W; R. Rahmeti Arat; *Oğuz Kağan Destanı*, 1936, İstanbul.
- BAYAT, Fuzuli; *Türk Mitolojik Sistemi 1-2*, 2007, İstanbul.
- BAYAT, Fuzuli; *Mitolojiye Giriş*, 2007, İstanbul.
- BAYAT, Fuzuli; *Oğuz Destan Dünyası*, 2006, İstanbul.
- ÇOBANOĞLU, Özkul; *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, 2003, Ankara.
- ÇORUHLU, Yaşar; *Türk Mitolojisinin Anahatları*, 2006, İstanbul.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican; “Oğuz Kağan Destanı Üzerine Bazı Düşünceler”, *Milli Folklor*, 1991, S.11, s. 6-10.
- ERGİN, Muharrem; *Oğuz Kağan Destanı*, 1988, Ankara.
- DUYMAZ, Ali; “Oğuz Kağan Destanı’ndan Dede Korkut Kitabı’na Kahramanların Beden Tasvirlerinin Sembolik Anlamları Üzerine Değerlendirmeler”, *Milli Folklor*, 2007, S. 76, s. 50-58.
- GÜVEN, Merdan; “Oğuz Kağan Destanında Hayvanlar”, *Milli Folklor*, 2003, S. 57, s. 82-91.
- İNAN, Abdülkadir; *Makaleler ve İncelemeler I*, 1998, Ankara.
- KAPLAN, Mehmet; *Oğuz Kağan Destanı*, 1979, İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet; “Türk Destanında Alp Tipi”, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1*, 2004, İstanbul, s. 13-21.
- KAPLAN, Mehmet; “Oğuz Kağan Destanı ile Dede Korkut Kitabında Eşya ve Aletler”, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1*, 2004, İstanbul, s. 64-84.
- KAPLAN, Mehmet; “Oğuz Kağan-Oğuz Han Destanı”, *Tip Tahlilleri*, 2005, İstanbul, s. 11-25.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad; *Türk Edebiyatı Tarihi*, 2004, Ankara.
- ÖGEL, Bahaeddin; *Türk Mitolojisi 1-2*, 2006, Ankara.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

-
- ÖGEL, Bahaeddin; *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, 2001, İstanbul.
- ÖZCAN, Tarık; “Oğuz Kağan Destanının Halk Anlatılarının Epik Kuralları Bakımından İncelenmesi”, *Milli Folklor*, 1996, S. 31-32, s. 95-97.
- ÖZCAN, Tarık; “Oğuz Kağan Destanının Kahramanlık Mitosu Bakımından Çözümlemesi”, *Milli Folklor*, 2003, S. 57, s. 76-81.
- SAKAOĞLU, Saim-Ali Duymaz; “Oğuz Destanında İrkıl Ata”, *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, 2002, İstanbul, s. 113-114.
- SÜMER, Faruk; *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilatları, Destanları*, 1999, İstanbul.
- TEZCAN, Semih; *Türk Edebiyatı Tarihi C. 1*, 2006, İstanbul.
- TOGAN, Zeki Velidi; *Oğuz Destanı*, 1972, İstanbul.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*